

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Надежда Михайлова Михайлова [Маринчевска]
Институт за изследване на изкуствата – БАН (професионално направление 8.4.
„Театрално и филмово изкуство“, научна специалност 05.08.03 „Кинознание,
киноизкуство и телевизия“)

за присъждане на научната степен „доктор на науките“
с кандидат **доц. д-р Петя Александрова Александрова**

Дисертационният труд на доц. д-р Петя Александрова „Култура – комуникации – кино в преход“ е посветен на един от най-съществените въпроси в културата на съвременността – киното и неговите специфики, роли и функции като пресечна точка между различни изкуства, медии, средства за масова комуникация, култура, публики и т.н. Трескавата динамика и изменчивостта на филмовите и културните процеси в дигиталната епоха и интернет правят изследването особено сложно, като за неговия анализ е необходим и „анализ в крачка“ – осмисляне и на най-новите трансформации на филмовата комуникация като например спецификите на възприемането през YouTube, Wikipedia или огромното количество сайтове или платформи както на цялостните произведения, така и на трейлъри, „тийзъри“ и т.н. Зрителската рецепция също е обект на радикална промяна през последните години чрез активността на публиката в различни форуми, социални мрежи, блогове. Широкият обхват на изследването изисква от автора солидна ерудиция, познаване на спецификата на различни други изкуства – театър, литература и т.н., както и задълбочени познания в областта на медиите и масовите комуникации. Те са видими в текста на дисертационния труд.

Целта на изследването е „да се сглоби от мозаечните парченца на отделните практики обобщен портрет на киното в тази нова културна и комуникационна среда“, а задачите, които си поставя доц. д-р Петя Александрова са конкретизирани в три основни посоки: да се разгледа „киното като елемент на културата и киното като комуникация“; да предложи внимателно вглеждане в „историята му, където могат да се открият отговорите на днешни въпроси“ и да се анализират нагласите на новите публики, които възприемат киното не отделно и самостоятелно, а като комплексен образ по няколко канала.

Избраната методология на изследването логично е интердисциплинарна и ползва както изкуствоведски методи, така и научния апарат на различни други научни области – културология, социология, масови комуникации и т.н. В изследването обаче е вплетен имплицитно и друг подход – журналистическата „снимка“ на дадено моментно състояние на културните явления, позоваване на творчески и авторски субективни свидетелства и т.н. Това прави изложението изключително живо и съответно на динамично променящия се свят на киното, съответства на обекта и предмета на изследването, който се намира в движение. Мозаечното изложение е адекватно и на състоянието на съвременната мозаечна, мултимедийна и интернет култура, в която е потопен днешният зрител.

Разработката „Култура – комуникации – кино в преход“ на доц. д-р Петя Александрова е ново изследване, което има друг тематичен периметър от дисертацията за степента „доктор“, която беше посветена на словесния образ на филма и на филмовото заглавие. Предишните книги на автора „Мъките на заглавието. От словесен до кинообраз (2006) и „Изгубени в гледането. Бариери пред аудио-визуалните медии“ (2011) също имат различни обекти за изследване.

Дисертационният труд на доц. д-р Петя Александрова е структуриран в четири глави. Първата глава „Нови медийни практики“ анализира промените в киното в контекста на езика, литературата, и традиционните културни практики в резултат от радикално променената медийна ситуация. Изследва се „телеграфното общуване“, склонността да се ориентираме по ключови думи, бързината и изискването за висока степен на информативност, които изместват традиционното хуманитарно мислене. Интересен фокус е поставен и върху проблема с показването на насилие и съмнителни сюжетни модели „на победата“ във филмите, игрите или анимациите за деца. Новата медийна ситуация с развитието на всякакъв вид интернет портали и платформи, форуми, споделяния в социалните мрежи или блоговете поставя рецепцията на киното в коренно различен контекст. Киносалонът вече е конкуриран не само от телевизията, но и от компютъра, таблета, смартфона. Проблемът с гледането „на парчета“, прекъснатото възприемане или „скролването“ на практика означава, че артефактът се „премонтира“ от ползвателя по негов индивидуален начин и това неизбежно води до резки промени в зрителските нагласи. Голяма част от аудиторията (най-вече – младата) до голяма степен е изгубила търпение да възприема произведението на филмовото изкуство така, както то е създадено от автора. И в този смисъл анализът на Петя Александрова за това, че подобен микс от възможности

води до нарушаване на пълноценното възприятие и особено на ритъма на творбата, е особено ценен. „Ритъмът, – пише тя – с неговата линеарна структура, най-много затруднява съвременното мозаечно и фрагментарно възприятие“. Оттук, като контрапункт, следва и анализът на определен тип „тотален арпотребител“ с различна нагласа (на примера на трансформацията на един и същи сюжет от литературата – повестта „Хъшове“ на Иван Вазов, през театралната постановка и телевизионния сериал на Александър Морфов). В първата глава се дискутират и още теми, свързани с промените в нагласите и възприемането на новия зрител и политиките на медиите – скритата реклама (продуктовото позициониране), диаметрално противоположните модели на независимия български филм, насието на екрана или аудио-визуалните портали на традиционно разбираните като средище само за тесен кръг потребители библиотеки.

Втората глава „Прочити на културната история“ е посветена на „принципите и каноните от историята на киното и изкуствата и съвременното им усвояване“. Тук прави впечатление, че доц. д-р Петя Александрова е подбрала съзнателно от историята теми, които едновременно са и не са „емблематични“, а стоят понякога и някъде в периферията на познанието ни за киното и другите изкуства (като темата Феърбанкс – Пикфорд например). В този избор обаче има рационален научен заряд, тъй като позабравени ПР и медийни похвати от миналото днес се актуализират в нова форма, но със спазването на основния модел. Много интересен е теоретичният анализ за прехода от нямо към звуково кино, който акцентира върху някои непознати аспекти при тази кардинална промяна на филмовия език. Принципът на мозайката е спазен и тук с позовавания и към „странични теми“ – телевизионни риалити формати, изискващи от участниците познаване на културната ни история, литературни утопии, джандър аспекти, отношение комикс-музика, ранни фотографски експерименти и т.н.

Третата глава „Приложението на метода“, освен частните въпроси, разглежда и една съществена тема за съвременната рецепция на киното – фестивалите като културен феномен на функционирането на изкуството, огледани през двойния фокус на значението им за творците и професионалистите от една страна, и за публиките – от друга. Освен голямото количество приведен емпиричен материал от различни български филмови и театрални фестивали, доц. д-р Петя Александрова успява да предложи алтернативна гледна точка към обществения ефект на фестивала като такъв. Много интересен като допълнителен контрапункт е и текстът за актьора Наум Шопов.

Театралната практика в случая ѝ дава възможност да разгледа и отношението между текст и визуален спектакъл.

Четвъртата глава „Нарушеното общуване“ има висок практически принос с анализа си на конкретните „роли“ и професии в медийния свят, „ретранслиращ“ посланията на изкуството в обществото. Тук акцентът е поставен върху кризите, които често настъпват от неправилното разбиране за функциите в различните части на медийната верига. Журналистите, експертите-изкуствоведи или ПР-ите, макар и с частично припокриващи се роли, имат различни функции, чието неразбиране често довежда до скандали. Именно кризите в комуникацията между изкуства, публики, общество и институции е и темата на тази глава, разгледана през призмата на множество „скандални случаи“ като филмите „Ботев е идиот“ или „Баклава“. Доц. д-р Петя Александрова обаче повдига и един особено сериозен (и недискутиран) проблем за съществуването на цензурата и автоцензурата в демократичните общества (или поне в обществата, които вече не определяме като тоталитарни). Докъде ще стигнем с криворазбраната „политическа коректност“ или докъде ще се развива (авто)цензурата в медийното присъствие на радикални и експериментални творби, е мяра за състоянието на цивилизованост и търпимост на обществото ни.

Дисертационният труд, макар и нестандартно представен във формата на „моментна снимка“ на състоянието на съвременното кино, неговата медийна трансляция и рецепция, има редица **приноси**, които поставят нови акценти в осмислянето на отношенията „артефакт – посредници – публики“. Текстът демонстрира широката култура и ерудиция на автора си в разнородни области на познанието – кино, литература, театър, изобразително изкуство, фотография, музейно дело и т.н. Важно е да се отбележи, че към всяка от тези теми доц. д-р Петя Александрова успява да предложи необичайна и оригинална гледна точка и да постави даденото явление в нов контекст.

Доц. д-р Петя Александрова е успяла да улови, осмисли и анализира мозаечния характер на съвременната аудиовизуална култура и да определи специфичните особености на различните канали, които транслират произведението в неговия път до зрителя. Авторката демонстрира съвременна чувствителност към разнородната медийна среда на филмовия продукт, която изглежда за външния наблюдател хаотична, но тя успява да отчасти да типологизира различните видове филмова комуникация. В тази посока особено интересна е четвъртата част на разработката, чиито подглави често са посветени на кризите в комуникацията. Тук, при осмислянето на основни принципи

в динамично променящата медийна и ПР ситуация, авторката, освен теоретичния си анализ, предлага и чисто практически решения, които биха могли да влязат в употреба на реалните ПР агенции, които работят с изкуство (например случаят с филма „Островът“), както и посочените „скандални казуси“ на медийно разминаване в българското кино.

Един от основните приноси на текста е актуализирането и изваждането на преден план на добре забравеното историческо минало във връзка с новите медийни и творчески практики. Темата „цензура и кино“, която сме свикнали да възприемаме в контекста на една предишна историческа епоха – тоталитарната – е разгледана от необичаен съвременен ъгъл и са показани както обратната страна на криво разбраната „политическа коректност“, така и зрителският диктат на масовото „Мол-ово“ възприемане на киното единствено като развлечение.

Един от основните приноси на текста е актуализирането и изваждането на преден план на исторически централни и периферни явления, които в своята съвкупност предлагат идеи за нов и алтернативен тип осмисляне на съвременната медийна ситуация в киното.

Авторефератът е концептуално написан и отразява всички най-съществени части от дисертационния труд. Препратките и цитатите от предходни научни текстове са коректни и в достатъчен обем.

Препоръките ми към доц. д-р Петя Александрова са в посока към това тя да изтъкне в по-голяма степен връзките между отделните „мозаечни“ текстове. Дискурсът е разположен в посоката на търсенето на широка потенциална читателска аудитория – професионалисти, студенти, фенове на киното. Текстовете са написани увлекателно и интересно, но може би е необходимо по-ясно посочване на взаимната зависимост между отделните явления и „частни случаи“. Тези връзки присъстват в разработката, но изискват от читателя самостоятелно доизграждане на „картината“, което в определени случаи може да доведе до изкривяване, ако самият читател не притежава съответната висока кинематографична култура. Темите във всяка глава са много, разположени са в различни полета на изследване – кино, литература, театър, библиотеки, ПР, медии и т.н. Това до известна степен разконцентрира фокуса на изследването като монографична разработка върху един обект, но пък от друга страна – дава широк културологичен поглед върху съвременната културна ситуация (след Лиотар).

Дисертационният труд на доц. д-р Петя Александрова е публикуван като книга, която вече има публичност и положителни отзиви (вж. рецензията на Боряна Матеева –

сп. „Кино“, бр. 3, 2015 и др.). Доц. д-р Петя Александрова прилага и внушителен списък с научни публикации, публикувани в научни издания и сборници от конференции.

Познавам Петя Александрова първоначално като колега, работеща в медиите, а впоследствие и като докторант в сектор „Екранни изкуства“ на Института за изследване на изкуствата – БАН. Впоследствие тя беше поканена да стане и асоцииран член на сектора. Работата ѝ в института се отличава с точност и прецизност на оценките, с ерудиция и задълбочено познаване на историята и съвременното състояние на киното, с толерантност и колегиалност. Познавам работата на Петя Александрова и като преподавател. Тя не само има висок авторитет сред студентите, но и организира за тях множество практики, с които те навлизат реално в професията.

Заключение: Приносите в дисертационния труд, обхватността на изследването и многобройните публикации на доц. д-р Петя Александрова ми дават основание да смятам, че работата ѝ отговаря на изискванията за получаването на научната степен „доктор на науките“.

Гласувам с „да“.

30.11.2015

Проф. д-р Надежда Михайлова [Маринчевска]